

OIKEUSTERMINOLOGIAA KESKIAJALTA

Nykysoomen sanakirja antaa sanasta *hengenrikos* määritelmän: »lak.[ikielessä] rikos, josta lain mukaan saattaa seurata kuolemanrangaistus, hengenasia; vrt. henkirikos». *Henkirikos* taas määritellään seuraavasti: »lak. ihmishenkeen kohdistuva rikos».

Sana *hengenrikos* esiintyy kolme kertaa Agricolan Uudessa testamentissa ja kaksi kertaa Piinassa. Piinan tapaukset ovat lähes identtiset vastaavien Uuden testamentin kohtien kanssa, joten ne voi tässä sivuuttaa.¹ Muualla Agricolan teoksissa sanaa ei esiinny.

Uuden testamentin kolmesta tapauksesta kaksi on Luukkaan evankeliumissa ja yksi Apostolien teoissa. Esitän myös vastaavat kohdat erikielisistä lähtöteksteistä, joita Agricola tiettävästi on käyttänyt Uuden testamentin suomennostyössään.²

- (1) Luuk. 23:15–16 (Pilatus puhuu ylipapeille ja kansalle kuulusteltuaan Jeesusta:) Ja catzo,] Ei miten *Hengenricost* [heneste leutty, Senteden mine tadhon henen rangaistuna päste (II 237.)
Kr. uuden *aksion thanatou* ('ei mitään kuoleman arvoista/ansaitsevaa')
Vulg./Er. nihil *dignum morte*
L nichts – – *das des todes werd sey*
NT/GVB intit/intet – – *thet dödhen wärdt/werdt war*

¹ Näyte 1 (Luuk. 23:15–16) = MAT III 175 ylh.; näyte 2 (Luuk. 23:22) = MAT III 175 alh.

² Lähtötekstit: Erasmus Rotterdamilaisen julkaisema Uuden testamentin kreikkalainen alkuteksti (Kr.), latinalainen Vulgata-käännös (Vulg.), Erasmusuksen latinalainen käännös (Er.), Lutherin saksannos (L), vuoden 1526 ruotsalainen Uusi testamentti (NT) ja vuoden 1541 ruotsalainen kokoraamattu (GVB). Agricola-sitaattien perässä olevat numerot viittaavat Mikael Agricolan Teosten (MAT) kyseiseen osaan ja sivuun.

- (2) Luuk. 23:22 (Pilatus jatkaa puhettaan:) Mite sis teme paha tehnyt on? Em mine] ychten *Hengenrickost* [leudhe henes (II s. 237.)
Kr. ouden *aition thanatou* ('ei mitään kuoleman syytä')
Vulg. nullam *causam mortis*
Er. nullum *crimen capitale*
L keine *vsach des todes*
NT/GVB ingen *dödz sack / dödzsaak*
- (3) Ap. t. 28:18 (Paavali kertoo omasta kuulustelustaan:) – – koska he olit minun tutkineet, tadhoit he minua pätä, ettei he] miten *Hengen ricosta* [minust leuneet (II s. 392.)
Kr. mēde mian *aitian thanatou* ('ei yhtäkään kuoleman syytä')
Vulg./Er. nulla – – *causa mortis*
L keine *vsach des Todes*
NT/GVB ingen *dödz saak*.

Agricolan käyttämä sana *hengenrikos* — merkitykseltään siis täysin Nykysuomen sanakirjan määritelmän mukainen! — eroaa muodoltaan selvästi muiden kielten ilmauksista. Latinan-, saksan- ja ruotsinkieliset vastineet noudattavat varsin tarkoin kreikkalaista alkutekstiä. Agricolan suomennos on poikkeuksellinen myös sen vuoksi, että hän kääntää yleensä hyvin sanatarkasti. Saa sen vaikutelman, että *hengenrikos* on ollut suomentajalle niin tuttu ja itsestään selvä sana, että hänestä on ollut luontevaa käyttää sitä, vaikka se eroaa melkoisesti alkutekstin ja muiden käännösten sanamuodoista. Näytteeseen 2 sisältyvä Erasmusen käännös *crimen capitale* 'henkeä koskeva syytös t. rikos' tosin tulee lähelle *hengenrikos*-sanaa, mutta tuskin se on ratkaisevasti vaikuttanut Agricolan sanamuotoon, ainakaan muissa kohdissa.

Vielä enemmän kiinnittävät huomiota kaksi seuraavaa tapausta, jotka nekin ovat Apostolien teoista:

- (4) Ap. t. 25:11 (Paavali puhuu maaherra Festukselle:) Sille ios mine olen iongun wahingoittanut,] elike *Hengeni rickonut*, [nin em mine welte colemasta (II s. 383.)
Kr. kai *aksion thanatou peprakha ti* ('ja tehnyt jotakin kuoleman arvoista/ansaitsevaa')
Vulg./Er. aut/ac *dignum morte aliquid feci*
L vnd *des Todes werd gehandelt*
NT eller [*giordt*] *någhot thet dödz sack är*
GVB eller [*giordt*] *någhot thet dödhen werdt är*
- (5) Ap. t. 25:25 (Maaherra Festus puhuu Paavalista:) Mutta mine leusin] ettei hen miten paha tehnyt ollut, josta hen olis *hengens rickonut* (II s. 384.)
Kr. mēden *aksion thanatou* auton *peprakhenai* ('ettei hän ollut tehnyt mitään kuoleman arvoista/ansaitsevaa')
Vulg./Er. nihil *dignum morte eum admisisse*
L das er nichts gethan hatte *das des Todes werd sey*
NT/GVB homom intit/intet *bedriffuit haffua, thet dödhen wärt/werdt war*.

Näissä kohdissa Agricolan käännöksen omintakeisuus on vielä silmäänpistävämpi kuin äskeisissä tapauksissa. Suomennokset poikkeavat jyrkästi sekä kaikista hänen lähtöteksteistään että koko Uuden testamentin yleisestä suomennostavasta. On pakko ajatella, että myös *rikkoa henkensä* on ollut suomentajan korvissa niin luonteva ja käypä ilmaisu, että

▷

hän on katsonut voivansa käyttää sitä ja poiketa rohkeasti kaikkien lähtötekstiensä sanamuodoista.

Nämä Agricolan sanamuodot säilyivät raamatunsuomennoksissa pitkään. *Hengenrikos* hävisi Uudesta testamentista vasta vuonna 1913, jolloin uusi suomennos — joka tarkistettuna hyväksyttiin lopullisesti 1938 — otettiin väliaikaiseen käyttöön. Esimerkkinä Luuk. 23:15 vuonna 1909 painetun Raamatun, vuoden 1913 väliaikaisen suomennoksen, vuonna 1938 käyttöön otetun suomennoksen ja nykyisen suomennoksen (1992) mukaan:

- (1b) 1909 ja katso, ei häneltä yhtään *hengen rikosta* ole tehty
1913, 1938 Ja katsokaa, / Ja katso, / hän ei ole tehnyt mitään, *mikä ansaitsee kuoleman*
1992 Ei hän ole tehnyt mitään, *mistä seuraisi kuolemantuomio*.

Myös ilmaus *rikkoo henkensä* säilyi Apostolien tekojen kohdassa 25:11 vuoteen 1913 asti, jolloin se korvautui uudella sanamuodolla: Vaan jos muuten olen rikkonut ja tehnyt jotakin, *josta tuomitaan kuolemaan* – – . Sen sijaan kohdasta Ap. t. 25:25 se on hävinnyt jo vuoden 1685 Raamatusta:

- (5b) 1685 Mutta cuin minä ymmärsin, ettei hän ollut mitän *cuoleman ansiota* tehnyt³
1913 – – ettei hän ole tehnyt mitään *kuolemanrikosta*
1938 – – ettei hän ole tehnyt mitään, *mikä ansaitsisi kuoleman*
1992 – – mitään sellaista, *mistä seuraisi kuolemanrangaistus*.

KUNINGAS KRISTOFFERIN MAANLAKI

Ovatko Agricolan käyttämät *hengenrikos* ja *henkensä rikkominen* suomessa omaperäisiä ilmauksia vai onko niillä kenties ollut muunkielinen esikuva? Kiinnitän tarkastelussani päähuomion verbi-ilmaukseen, koska se on varmaankin ollut myös substantiivin *hengenrikos* lähtökohtana.

Kaikissa äskeisissä Uuden testamentin kohdissa on kyse syytetyn (Jeesus, Paavali) kuulustelusta. Tämä viittaa siihen, että *rikkoo henkensä* olisi vanha oikeudenkäyttöön liittyvä termi. Oletus saakin vahvistuksen vanhimmista lainsuomennoksista. Olen käynyt läpi kuningas Kristofferin maanlain ruotsinkielisestä alkutekstistä (Konung Christoffers Landslag, 1442) ja sen kolmesta suomennoksesta — ns. Herra Martin (n. 1580), Ljungo Tuomaanpojan (1601) ja Abraham Kollaniuksen (1648) suomennoksesta — törkeitä rikoksia, tahallista tappoa ja varkauksia koskevat kaaret, ruotsalaisessa alkutekstissä Högmælis balker (seuraavissa näytteissä HgB.), Draap med vilia (DrVI.) ja Tiuffa balker (TjB.).⁴

Suomennosjaksoista löytyikin esiintymiä sanonnasta *rikkoo henkensä*: Martin käännöksestä yksi (näyte 8), Ljungo Tuomaanpojalta kuusi tapausta, Abraham Kollaniukselta

³ Vuoden 1685 raamatunpainoksen kielentarkastaja Henrik Florinus on ilmauksella *kuoleman ansio* tuonut suomennoksen lähemmäs kreikan ja latinan sanamuotoja (*aksion thanatou, dignum morte*).

⁴ Herra Martti käyttää nimityksiä *Corkeimbain syidhen kaari*, *Tachto Tapon kaari* ja *Varkaudhen kaari*. Kollaniuksen käännöksessä kaarien nimet ovat likipitään samassa muodossa, Ljungo Tuomaanpojalla nimet ovat *Surimista lagin Asioista*, *Mielj wilian Tapoista* ja *Warkahudhen Menosta*.

ei yhtään. Lainsuomennoksissa voidaan kuitenkin »rikkoa» muutakin kuin henki: *hyvvyys* (= omaisuus), *tavara*, *raha*, jopa *selkänahka* tai *korva*. Myös Kollanius käyttää *rikkoa*-verbiä pari kertaa tällä tavoin (ks. näytettä 10). Vaikuttaa siltä, että suomentajat ovat toisinaan käyttäneet verbiä Agricolan tapaan erityismerkityksessä 'syyllistyä tekoon, josta seuraa hengen, omaisuuden tms. menetys' (esim. Martti ja Ljungo näytteessä 8, Ljungo näytteessä 13; vrt. erityisesti Agricolan käännökseen näytteessä 4). Usein kuitenkin se merkitsee selvästi vain 'menettää'. Suomentajat käyttävätkin *rikkoa*-verbin synonyymeina jokseenkin erotuksetta myös verbejä *hukata*, *kadottaa* ja *mistata*.⁵

Kirjavuutta on jo ruotsinkielisessä alkutekstissä, jossa 'menettämistä' ilmaisemaan käytetään neljää eri verbiä. Tavallisin on neutraali verbi *mista*, joka on usein houkuttanut suomentajia käyttämään vastineena sanaa *mistata*. Usein esiintyy myös *förgöra* (= nyk. *förgöra*), ja lisäksi on verbeistä *forverka* ja *forbryta* (nyk. *förverka*, *förbryta*) yksi esiintymä kummastakin. Kaikilla kolmella viimeksi mainitulla oli keskiajan ruotsissa muun muassa oikeustapauksiin liittyvä erityismerkitys 'menettää tekemänsä rikoksen vuoksi' (Schlyter XIII, Söderwall). *Förgöra*-verbiltä tämä merkitys on sittemmin hävinnyt; esimerkiksi Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja antaa sille vain vastineet: 1) surmata, hävittää, tuhota, 2) lumota, noitua, taikoa. Sen sijaan *förverka* ja *förbryta* ovat edelleenkin säilyttäneet vanhan juridisen erikoismerkityksensä. Edellä mainitussa sanakirjassa niistä on muun muassa esimerkit: *förlara ngt till staten förverkat* 'julistaa jk valtiolle menetetyksi'; *förbryta ngt till staten* 'menettää jk valtiolle'; (hakusanan *förbruten* kohdalla) *förbruten egendom* 'menetetyksi tuomittu omaisuus'.

Seuraavat näytteet — tapauksia on tarkastelemisani kolmessa kaarella yhteensä noin 20 — antavat kuvan 'menettämistä' merkitsevien verbien kirjavasta käytöstä sekä ruotsalaisessa alkutekstissä että lainsuomentajien kielessä.⁶

- (6) HgB. 3 Nu æn thet ær aff waada tilkommet, tha -- *miste* huarte liiff eller arff fore waadha thenna (KCL s. 300.)
M Nytt ändä, se on tapaturmast tullut, nijn -- ei *hukuta* hengi eli perimistä sen tapaturman edhest (S. 137.)
Lj -- ia ey *rickoa* hengiens eli tauaratans -- (S. 107.)
K -- ja älkäät hengensä eli perindötänsä, -- *mistatco* (S. 183.)
- (7) HgB. 5 warder thet skæligha leet meth oppenbaarom witnom -- , hauri *forgiort* lifue sino (KCL s. 301.)
M ios se nijn todhexi löytän, -- se on *hukuttanut* hengens (S. 138.)
Lj -- Olkan *rickonut* hengens (S. 107.)
K -- Olcaan hengensä *cadhottanut* (S. 184.)
- (8) HgB. 9 -- tha hauri han oc alle the meth honom waaro *forgiorth* baade liiff oc gootz wndher kronona (KCL s. 304.)
M -- nijn ombi hän ia caicki ne, quin hänen cansans olit, *rickonet* hengens ia hywydhens, ijancaickisexi crunun omistoxexi (S. 139.)
Lj -- nin hän on ia caicki ne quin hänen cansans ouat, *rickonet*

⁵ Martilla esiintyy kerran myös muoto *mestata*: Ios hän sortan [= julistetaan syylliseksi] *mestakan* sekä hengens että hywydhens (s. 139). *Mestata* on etymologisesti sama kuin *mistata* (SSA).

⁶ Lyhenteet: KCL = Konung Christoffers Landslag, M = herra Martin, Lj = Ljungo Tuomaanpojan, K = Abraham Kollaniuksen käännös. Suomennäytteiden perässä olevat sivunumerot viittaavat Martin kohdalla SKM:n osaan II:1 ja Kollaniuksen kohdalla osaan III:1, Ljungo Tuomaanpojan kohdalla Martti Ulkuniemen tekstijulkaisuun (1975).

- hengens ia hyffuydens -- (S. 108.)
 K -- Nijn on hän ja caicki ne, jotca hänen cansansa olit, sekä hengensä että tawaransa -- *hucuttaneet* (S. 186.)
- (9) HgB. 10 feldz han, hauri *forgiort* allo thy som för ær sagt (KCL s. 305.)
 M Ios hän sortan [= julistetaan sylliseksi], nijn *mistackan* caicki quin ennen sanottu on (S. 139.)
 Lj Jos hän särthan *mistatkon* caicki ne quin ennen sanottu on (S. 108.)
 K Solwaistahan hän, olcaan caicki ne *cadhottanut*, cuin ennen owat sanotut (S. 186.)
- (10) HgB. 16 -- oc engsens manz penninga maa han *forbryta* wtan sina eghna (KCL s. 310.)
 M ia ei mahda hän mös yhdengen muinnen penningiä *rickoa* paitzi omians (S. 141.)
 Lj Sille ei mahda hän toisen miehen raha *rickoa*, mutta hänen oman tauarans (S. 110.)
 K Eij myöskän hän mahdha yhdhengän muun miehen raha *ricko*, paihdhi omansa (S. 189.)
- (11) DrVI. 3 -- tha böte han -- oc ryme ey land oc ey liiff *miste* (KCL s. 314.)
 M nijn maxakan -- ia ei taruitze maalda pakeneman, eikä hengiens *mistaman* (S. 144.)
 Lj -- ia älkän waltakunda paietko, eli hengiä *mistatko* (S. 112.)
 K -- ja älkään maalda caracko, eijkä hengeänsä *mistacko* (S. 193.)
- (12) TjB. 3 Hafuir tiufuer bolagsman, stiufbarn eller sin eghin barn, som penninga haua jnne meth honom, ey ma han thera *foruerka* (KCL s. 371.)
 M Ios warkalla on Taloin yhteys toisen cansa, lapsi puolet, eli hänen omat lapsens, ioinenga penningit ouat siselle hänen cansans; Ei mahda hän heidhän omansa *rickoa* (S. 172.)
 Lj -- Ei mahdha hän heidhän rahaansa *rickoa* (S. 133.)
 K -- Eij mahdha hän heidhän omansa *hucutta* (S. 231.)
- (13) TjB. 4 Then som gortiufer ær --, han hauri *forgiort* badhe liiff och lösöra (KCL s. 373.)
 M Se quin karian waras on, -- hän on *kadhottanut* sekä hengen, hyuuydhen ia maanpäälisen (S. 173.)
 Lj -- hän on *rickonut* hengens ia irtaimen tauarans (S. 133.)
 K -- hän on sekä hengensä, että Maansa päälisensä *cadhottanut* (S. 232.)
- (14) TjB. 5 felles han, gelde aather bondanom thet han staal, -- oc ey liiff *miste* (KCL s. 373.)
 M Sortan hän, maxakan miehelle iellens [= jälleen] sen quin hän warasti, -- ia ei hengiens *mista* (S. 173.)
 Lj -- ia ei hengens *rickoman* (S. 133.)
 K Waan eij pidhä hänen hengensä *mistaman*. (S. 232.)

MIKSI SYLLISET »RIKKOIVAT» HENKENSÄ?

Mistä syystä lainsuomentajat, varsinkin Ljungo Tuomaanpoika, käyttävät *mistata-*, *kadottaa-* ja *hukuttaa-* verbien synonyymina myös verbiä *rikkoa*? Kansankielessä sanalla ei näytä olleen merkitystä 'menettää'. Suomen murteiden sana-arkiston kokoelmista en ole löytänyt *rikkoa-*verbistä yhtään esimerkkiä, joka mitenkään viittaisi menettämiseen.

Kyseessä onkin aivan ilmeisesti käänöslaina, joka on tullut lakikieleen ruotsista. Tuntuu luonnolliselta olettaa lähtökohdaksi verbiä *förbryta* (ks. näytettä 10). Sillä on keskiajan ruotsissa ollut merkityksen 'rikkoa, tehdä rikkomus' (Söderwall, suppl., s.v. *förbryta*: 1. = *bryta, överträda*) ohella myös konkreettinen merkitys 'repää, purkaa' (mp. 3. = *bryta ned, riva ned*). Kun verbi *förbryta* on näiltä osin käynyt semanttisesti suunnilleen yksiin *rikkoa-*verbin kanssa, on helposti ymmärrettävissä, että myös sen juridinen erikoismerkitys 'menettää tekemänsä rikoksen vuoksi' (mp. 2. = *förverka*) on tarttunut suomalaiseseenkin verbiin.

Omaan aineistooni sisältyvän tapauksen (näyte 10) lisäksi myös muualla Konung Christoffers Landslagissa on jokunen esiintymä verbistä *förbryta* merkityksessä 'förverka', 'menettää rikkomuksensa vuoksi', esim.:

- (15) Edzöris Balker 24,1 -- tha haui *forbrutit* baade gotzet -- oc fridh siin (KCL s. 284.)
 M -- nijn on hän *cadhottanut* Tauarans, ia rauhansa möskin (S. 129.)
 Lj -- nin hän *rickonut* tauarans ia rauhans (S. 101.)
 K -- Nijn olcaan sekä calunsa -- että raohansa *rickonut* (S. 174.)

Myös eräissä muissa Ruotsin keskiaikaisissa laeissa on muutama vastaava tapaus (Schlyter XIII: 175).

Konung Christoffers Landslagissa *förbryta-*verbi on kuitenkin verrattain harvinainen eikä se kertaakaan liity *liv-*sanaan, joten Herra Martin ja Ljungon sanamuodolle *rikkoa henkensä* ei ole itse lähtötekstissä ollut suoraa mallia. Sanonnan täytyi siis olla kääntäjille muualta tuttu. Tämäkin viittaa siihen, että kyseessä oli tuohon aikaan suomen kielessä yleisesti tunnettu ilmaus.⁷

Odotuksenmukaisesta ruotsinkielisestä ilmauksesta *förbryta sitt liv* löytyykin muista keskiaikaisista lakiteksteistä kaksi esiintymää. Toinen (esimerkki 16) on Maunu Eerikinpojan kaupunginlaissa, joka on valmistunut vuoteen 1350 mennessä, toinen (esimerkki 17) Skoonen maakuntalaissa.

- (16) Konungx balker 26 Um nokor gör samning a foghaten, borghames-tara ella radhmen, swa at han wil thöm skadha göra, -- alle the ther medh æru, -- the haffua *forbrutit therra liiff* (Schlyter XI: 48.)

⁷ Sanonta esiintyy esimerkiksi eräissä Juhana III:n hallinnollisessa kirjeessä vuodelta 1572: *Nin tietten (jos toisin tehden,) ia he mös senmotoisita salauat, iotca meiden ia Crunun ovat wahingoxi, nin he ouat rickonehet heiden hengens, kaluns ia kartanons* (AHF: 9). Ainakin yksi esiintymä on myös Eerik Sorolaisen Postillassa (II: 604): *Mutta heitti hänen Tornijn, cuhunga pahantekiät, Murhaiat, Warcat, ja mwt sencaltaiset iotca hengens owat rickonet pannan* (VKS s.v. *henki* 2 a). Henrik Florinus selittää sanakirjassaan (Nomenclatura: 140) latinan sanan *Sacrosanctus: Aldraheligast, then widh liiffstraff icke emoot brytas skal. Aiwan pyhä, iota watan tekiä hengens on rickonut*.

Abraham Kollaniuksen suomennos (1648): Teke jocu wäkiryynni-
sen [= väkiryynnäkön] Linnanisännän, Borgmestaritten eli Neuwo-
miesten päälle, niijn että hän tahto nijlle wahingota tehdhä, – – Caiki
ne jotca – – sijnä joucosa owat, owat *rickoneet hengensä* (SKM III:2:
271–272.)

- (17) (I Additamenta H, otsikko): Om *liiff* och gotz at *forbrydhæ* (Schly-
ter IX: 236), '*Hengen* ja omaisuuden *rikkomisesta*'.

Sanonta esiintyy muutaman kerran myös Ruotsin keskiaikaisessa uskonnollisessa kirjallisuudessa, esim.:

- (18) (Kyseessä on kertomus ritarista, joka oli hirtetty monien pahojen töidensä tähden; ohikulkijat puhuivat hirtetyn nähdessään:)
– – at stoor skadhly war at then frome riddarin skulde *sith liif forbryta* (Själens tröst s. 165.)⁸
– – 'että oli suuri vahinko, että tuon urhean ritarin piti *rikkoo henkensä*'
- (19) (Runomittaisesta rukouksesta:)
Iak thakkar thik min sötö herra ihesu christe, / – – /, Genstans wardh
thu bundin mz starkom bandom, / oc bort leddir aff iwdha handum,
/ som then ther *lifwit hafdhe forbrutit*, / stulit oc myrt oc giorth an-
nat tholkit (Själens tröst, s. 170–171)
'Minä kiitän sinua, suloinen Herra Jeesus Kristus, / – – /, heti sinut
sidottiin lujin sitein, / ja Juudaksen käsi johti sinut pois / kuin sel-
laisen, joka *oli rikkonut henkensä*, / varastanut ja murhannut ja teh-
nyt muuta senkaltaista'.

Ilmauksen *rikkoo henkensä* on täytynyt lainautua suomen kieleen jo aikaisessa vaiheessa, sillä sanonta *förbryta sitt liv* näyttää ruotsin kielessä jo varhain syrjäytyneen ilmausten *förgöra* tai *förverka sitt liv* tieltä. Ainakaan siitä ei ole sanakirjoihin (Söderwall, SAOB) kirjattu esiintymiä 1400-luvun jälkeiseltä ajalta. Siitä suomeen saatu varhainen kään-
nös-laina sen sijaan osoittautui elinvoimaiseksi. Agricolan aikaan *rikkoo henkensä* näyttää olleen jo vakiintunut oikeudenkäytön termi, ja sittemmin se löysi tiensä myös ensimmäi-
siin lainsuomennoksiin, vaikka joutuikin kilpailemaan niissä ilmausten *kadottaa*, *hukata*, *mistata henkensä* kanssa.

RUOTSIN VALTAKUNNAN LAKI

Luon myös katsauksen *rikkoo henkensä* -ilmauksen myöhempisiin vaiheisiin suomen laki-
kielessä.

Olen käynyt Ruotsin valtakunnan lain alkutekstistä (Sweriges Rikes Lag, 1734) ja sen ensimmäisestä suomennoksesta (Ruotzin Waldacunnan Laki, 1759) läpi rikosoikeudelli-
sia säännöksiä sisältävän laajan kaaren (Missgiernings Balk, Pahategon Caari). Siitä löy-
tyi yhteensä noin 40 kohtaa, joissa on puhe kuolemanrangaistuksesta. Ruotsalaisessa teks-

⁸ Tämän alasaksilaisen, alkuaan latinankielisen legenda- ja kertomuskokoelman ainoa ruotsinkielinen käsi-
kirjoitus on noin vuodelta 1430 (Själens tröst, johdanto s. IV–VII).

tissä rangaistus ilmaistaan useimmiten sanonnoilla *miste lif (sitt)*, *lifwet*. Melko usein, toisinaan ehkä vain liiallisen toiston välttämiseksi, käytetään myös ilmauksia *hafwe förwärdadt lif (sitt)*, *lifwet*. Verbi *förgöra* on sen sijaan jäänyt tässä yhteydessä kokonaan pois käytöstä. Myöskään *förbryta*-verbiä ei ainakaan tässä kaareissa esiinny *liv*-sanan yhteydessä.

Vuoden 1759 suomennoksessa on tällä kohden selvästi pyritty yhtenäisyyteen. Edellisten lainsuomennosten verbivalikoimasta (*hukata*, *kadottaa*, *mistata*, *rikkoa*) on nyt nostettu etusijalle *rikkoa*: tapauksista noin kolme neljäsosaa on ruotsalaisen tekstin verbistä riippumatta tyyppiä *olkoon rickonut henkensä* — ehkä hiukan yllättävästi siihen nähden, että ruotsin ilmaus *förbryta sitt liv* oli ilmeisesti jo aikoja sitten jäänyt pois käytöstä. Tämäkin osoittanee, että ilmaus eli vakiintuneena suomalaisessa lainkäytön kielessä. Kerran tekstissä esiintyy sanonta *olcon hucannut – – hengens*, varmaankin toiston välttämiseksi, koska juuri edellä on ollut ilmaus *olcon hengens rickonut*. Loput ovat tyyppiä *otettakoon pois hengeltä*, *olkoon hän henkeäns paitsi* yms. (ks. näytettä 29). Ruotsalaisessa tekstissä esiintyy lisäksi muutaman kerran vanhatestamentillinen ilmaus *gifwe lif för lif*; se on aina käännetty sananmukaisesti: *andacon hengen hengestä*.

Esimerkkejä:⁹

- (20) Missgiernings Balk I 1. § Hwilken som af upsåt, med ord eller skrif-
ter, lastar och smädar GUD, – – *miste lifwet* (S. 200.)
Joca aicomuxesta, sanoilla eli kirjoituxilla, laitta ja pilcka Jumalata, – – *olcon hengens rickonut* (S. 152.)
- (21) IV 8. § – – straffes såsom Rikets förrädare, och *miste lif, ära, och gods* (S. 206.)
– – rangaistacon nijncuin waldacunnan pettäjä, ja *olcon rickonut hengens, cunnians ja tawarans* (S. 157.)
- (22) VII 1. § Falskar then mynt, som myntning förtrodd är; *miste ära och lif* (S. 209.)
Jos se lyö wäärää myntiä, jolle myntäminen uscottu on, *olcon cunnians ja hengens rickonut* (S. 159.)
- (23) IX 1. § – – *hafwe* then twegifte *förwärdadt lif sitt* (S. 212.)
– – *olcon* se caxnainut *hengens rickonut* (S. 161.)
- (24) XVI 3. § Förgiör, eller fördrifwer, kona sitt foster; *miste lifwet* (S. 220.)
Jos portto teloitta eli ulosaja sikiäns; *olcon hengens rickonut* (S. 167.)
- (25) XVI 5. § Wräker kona sitt foster ut å mark, eller gato, så at thet – – *dör; hafwe förwärdadt lifwet* (S. 220.)
Jos portto heittä sikiäns ulos kedolle eli cujalle, nijn että se – – *cuole; olcon hengens rickonut* (S. 167.)

⁹ Näytteiden perässä olevat numerot viittaavat Sweriges Rikes Lagin ja Ruotzin Waldacunnan Lain (vuoden 1984 näköispainoksen) sivuihin. — Lukijaa, joka kenties kauhistuu Ruotsin valtakunnan lain ankaruutta, rauhoittanee tieto, että lain määäämiä kuolemantuomioita ei läheskään aina pantu täytäntöön; huomattava osa käräjillä langetetuista kuolemantuomioista lieveni hoviouikeudessa (Koskelainen 1997).

- (26) XXI 1. § Öfwerfalla the någon, och gitta ej sin onda wilia fullbor-
da; *misten* äntå *lifwet* (S. 230.)
Jos he jongun päälle carcawat, ja ei woi paha tahtoans täyttä; *olcot*
cuitengin *hengens rickoneet* (S. 174.)
- (27) XXI 5. § Röfwar man wid wädeld, watunöd, eller ther fiende trän-
ger – –; tå *hafwer han förwärdadt högra hand, lif och lösören* (S.
231.)
Joca ryöwä tulipalosa, wedenhädäsä, eli cusa wihollinen ahdista, –
–; *hän on rickonut oikian kätens, hengens ja waldoimen omaisu-*
dens (S. 175.)
- (28) XXIII 1. § Sker dråp theri, eller rån; *miste högra hand, och lif sitt*
(S. 234.)
Jos sijnä tapahtu tappo eli ryöwys; *olcon oikian kätens ja hengens*
rickonut (S. 177.)
- (29) XXIV 5. § – – hwilken af them dödssåret gifwit; *miste tå han lif*
(S. 235.)
– – *cuca heistä cuoleman-haawan andanut on; nijn otettacon häneldä*
hengi (S. 178.)
- (30) LVI 1. § Giör gift man hor med annars mans hustru; *miste både*
lifwet (S. 273.)
Jos nainut mies teke huorin toisen miehen waimon canssa; *olcon*
molemmat *hengens rickonet* (S. 206.)

Ruotsin valtakunnan lain suomennoksesta ilmestyi 1808 Matthias Caloniuksen korjaile-
ma uusi painos, josta vuorostaan otettiin 1800-luvun kuluessa kolme uutta painosta. Näistä
viimeisessäkin (1863) on aineistoni kaikkien hengenmenetystapausten sanamuoto pysy-
nyt muuttumattomana.

Vuonna 1865 julkaistiin Gustaf Cannelinin tekemä uusi lainsuomennos, jonka päätar-
kastajana oli Elias Lönnrot. Siinä on vihdoin kokonaan luovuttu ilmauksesta *rikkoa hen-*
kensä (tavaransa, omaisuutensa jne.) ja yhdenmukaistettu kaikki tapaukset muotoon
menettää henkensä (tavaransa jne.). Esimerkiksi näytteet 26–30 ovat näin saaneet seu-
raavan muodon:

- (26b) – – *menettäkööt* kuitenkin *henkensä* (S. 194.)
- (27b) – – *menettäköön oikean kätensä, henkensä ja irtaimen tavaransa*
(S. 195.)
- (28b) – – *menettäköön oikean kätensä ja henkensä* (S. 198.)
- (29b) – – *menettäköön se henkensä* (S. 199.)
- (30b) – – *menettäkööt kumpikin henkensä* (S. 230.)

Pahanteon kaareissa (XXV 2. §) on kuitenkin yksi poikkeus, joka on säilynyt ennallaan
vielä 1896 ilmestyneessä, kieliasultaan uudelleen tarkastetussa painoksessa:

- (31) 1734 Warder dråpare, eller then sitt lif *förwärdadt*, annorledes – –

- dräpen – – (S. 237.)
 1759 Jos tappaja, eli se cuin *hengens rickonut on*, muulla tawalla
 – – tapetan – – (S. 104.)
 1865 Jos surmaaja taikka *hengensä rickonut* muutoin – – surma-
 taan – – (S. 200.)
 1896 Jos tappaja taikka *hengensä rickonut* muutoin – – saa surman-
 sa (S. 176.)

Tässä kohdassa ei 'menettämiseen' perustuva käänös olisi ollut mahdollinenkaan, joten on turvaututtu vanhaan sanontaan. Sillä on tässä aivan sama merkitys kuin jo Agricolalla, 'syyllistyä tekoon, joka edellyttää kuolemanrangaistusta'. Tarpeen vaatiessa *rikkoa*-verbiä pidettiin siis edelleen käyttökelpoisena korvaamaan suomesta puuttuvaa ilmausta juridiselle käsitteelle 'menettää jotakin tekemänsä rikoksen, rikkomuksen vuoksi', jota ruotsin kielessä oli aikojen kuluessa voitu ilmaista kolmellakin eri verbillä: *förgöra*, *förbryta* ja *förverka*.

Ensimmäisten lainsuomentajien sekalainen käytäntö, jossa *rikkoa*-verbi esiintyi myös neutraalin *mista*-verbin vastineena, oli nähtävästi hämärtänyt tätä *rikkomisen* vanhaa erikoismerkitystä. Silti sen noteeraa vielä 1883 ilmestynyt Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto ja myös sen uudistettu laitos vuodelta 1903: molemmissa suomenneetaan *mista lif och gods* 'menettää henkensä ja omaisuutensa', mutta *förverka lif och gods* 'rikkoa henki ja omaisuus'. Näiden kahden ilmauksen välillä haluttiin siis edelleen pitää ero. *Rikkoa*-sanan juridista erikoismerkitystä valaisee hyvin *förverka*-sanan kohdalla annettu toinen esimerkki: *han har [f]örverka]t sitt ämbete, men ännu icke dömts detsamma förlustig*, 'hän on rikkonut virkansa, mutta ei ole vielä tuomittu sitä menettäneeksi'. Olikohan suomen kielessä *rikkoa*-verbille tässä merkityksessä käyttöä yhä edelleenkin?

HENGENRIKOS

Lopuksi vielä hiukan substantiivista *hengenrikos*, jonka uskoisi olevan verbi-ilmaukseen *rikkoa henkensä* verrattuna sekundaarinen. Senkin voisi ajatella olevan käänöslaina ruotista; oletettava malli olisi siinä tapauksessa sana *livsbrott*. Keskiajan ruotsin sanakirjat (Schlyter XIII, Söderwall) eivät kuitenkaan tunne tätä sanaa lainkaan. Myös SAOB (16. osa, palsta 899) antaa siitä esimerkkejä vain 1700- ja 1800-luvulta, ja sanan merkityskin on toinen kuin Agricolan *hengenrikoksen*: 'brott som består i dödande av ngn; förbrytelse av svåraste art'.¹⁰ Sen sijaan jo 1520-luvulta tunnetaan kirjallinen esiintymä sanasta *livsak*, 'brott som straffas med livets förlust; äv.: brottmål som gäller livet' (mt., p. 911). Ehkä *hengenrikos* on aikoinaan muotoutunut tämän sanan käänösvastineeksi, ellei se sitten ole syntynyt itsenäisesti sanonnan *rikkoa henkensä* pohjalta.

Hengenrikos ei kaikesta päättäen saanut myöhemmässä lakikielessä samanlaista jalansijaa kuin *hengensä rikkominen*. Verbi-ilmauksen käyttöön näyttää lakikielessä olleen enemmän tarvettakin kuin substantiivin. Herra Martin lainsuomennoksessa ei kertaakaan esiinny *hengenrikos*-sanaa. Yhtään esiintymää ei ole myöskään Ruotsin valtakunnan lain suomennoksessa vuodelta 1759. Siinä on sen sijaan kymmenisen kertaa käytetty sanaa

¹⁰ Gananderin sanakirja (I 146 d) puolestaan kääntää sanan *hengen-rikos*: 'lifsbrätt' (viittaus UT:n kohtaan Luuk. 23:22, ks. näytettä 2), 'lifs-straff'.

hengenasia alkutekstin termin *lifssak* vastineena, esimerkiksi:

- (32) Straff Balk II 1. § -- förrädare, mördare -- eller then, som för annan thylik swår *lifssak* fängslig suddit (S. 281.)
-- isän-maan pettäjä, murha-mies -- eli se, joca muun sencaldaisen rascan *hengen-asian* tähden on wangina istunut (S. 212.)
- (33) Straff Balk, II 1. § Dör dråpare, tiuf, eller then, som annan sådan *lifssak* giordt -- (S. 281.)
Jos tappaja, waras, eli se joca muuta sencaldaista *hengen-asia* tehnyt on, cuole -- (S. 212.)
- (34) Straff Balk, III (otsikko:) Om doms fullbordan i *lifssaker* (S. 282.)
Tuomion täyttämisestä *hengen-asioisa*. (S. 213.)

Herra Martin suomennoksessa ei ole liioin *hengenasia*-sanasta yhtään esiintymää.¹¹ Niinpä voi olettaa, ettei *hengenrikosta*, *hengenasiaa* vastaavaa substantiivisia esiinny myöskään Kuningas Kristofferin maanlain ruotsalaisessa alkutekstissä. Sen julkaistun laitoksen loppussa oleva sanahakemisto (Schlyter XII: 441, s.v. *lif-*, *lifs-*) näyttää vahvistavan asian.¹²

Sanat *hengenrikos* ja *hengenasia* ovat myöhemmin nähtävästi olleet käytössä toistensa synonyymeina. Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto (1883, 1903) antaa *lifssak*-sanana vastineiksi 'hengen asia l. rikos'. Epäselvyyttä on varmaankin ollut omiaan aiheuttamaan se, että *hengenrikosta* on lakitekstissäkin voitu käyttää merkittävään myös 'ihmishenkeen kohdistuvaa rikosta', esim. As. 1798a A4b: *Jos Aluxen Päämies estä Lotsin, otollisella ajalla jättämästä Aluxen -- ja hän siitä wahingon saapi hengelle eli jäsenille, rangaistakoon se rikollinen koska **hengen rikos** tapahtunut on -- rahan sackolla* (VKS, s.v. *hengenrikos*).

Kuolemanrangaistusten käydessä harvinaisemmiksi ja jäätyä lopulta pois käytöstä syrjäytyi tietysti niihin liittyvä terminologiakin. Pienet pistokokeet ovat osoittaneet, että varttuneempikaan juristipolvi ei enää näytä tuntevan menneiden aikojen *hengenrikosta* saati *henkensä rikkomista*. Y. J. Hakulisen lakikielen sanakirjan uudistetussa laitoksessa (1974) ei ole hakusanoina *hengenrikosta* eikä *hengenasiaa* vaan pelkästään *henkirikos*, 'brott mot livet', 'Verbrechen wider das Leben'. Teoksen ensimmäisessä laitoksessa (1944) on vielä myös hakusana *hengenasia*, 'henkeä koskeva rikosasia, henkirikos' — tämäkin ilmeisesti siis uhrin eikä tekijän henkeä koskeva rikos.

Nykysuomen sanakirjassa *hengenrikos* elää enää jonkinlaisena jäänteenä. Siinä annettu määritelmä, jonka esitin kirjoitukseni alussa, palautuu viime kädessä Ison Tietosanakirjan selitykseen: *Hengenrikos*, *hengenasia*, 'vanhemman lainsäädännön ja tieteenopin käyttämä nimitys sellaisesta rikoksesta, josta lain mukaan saattoi seurata kuolemanrangaistus'.

¹¹ Herra Martin lainsuomennosta ja Ruotsin valtakunnan lakia koskevista esiintymätiedoista kiitän Riitta Palkkia.

¹² VKS:ssa on myös hakusanana *hengensy* 'kuoleamalla rangaistava rikos', josta annetaan esimerkki muun muassa Herra Martilta ja Ljungo Tuomaanpojalta. Kuten Pajula (1955: 284) on osoittanut, kyseessä on kuitenkin Martin käännösvirhe; alkutekstin sana *haldzbana* ei merkitse 'rikosta' vaan 'tappajan avustajaa', 'kiinnipitelijää'. Virhe on toistunut Ljungon käännöksessä.

LÄHTEET
JA LYHENTEET

- AHF = Acta Historica Fennica. Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta. Julkaissut Kustavi Grotenfelt. SKST 130. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1912.
- As. 1798a = Asetus Koskewa Båki- ja Lotsi-Toimituxia Waldakunnasa. Stockholmissa 1804.
- Er. = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia VI. Lugduni Batavorum 1705. Näköispainos. The Gregg Press Limited, London 1962. [Sisältää Erasmusen julkaiseman kreikankielisen UT:n vuoden 1535 laitoksena [=Kr.] sekä Erasmusen latinankielisen käännöksen.]
- ERICUS ERICI (SOROLAINEN): Postilla, Eli Vlgostoimitus, nijnen Ewangeliumitten päälle cuin ymbäri aiastaian, saarnatan Jumalan Seuracunnasa. I–II. Stockholmissa 1621, 1625. Näköispainos. Toim. Martti Parvio. SKST 487, 521. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1988, 1990.
- FLORINUS, HENRIK: Nomenclatura Rerum brevissima Latino–Sveco–Finnonica, – – Studio & sumptibus Henrici M. Florini. Aboæ Anno 1678. Näköispainos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1976.
- GANANDER, CHRISTFRID: Nytt Finskt Lexicon. Näköispainos käsikirjoituksesta. Tutkimuslaitos »Suomen suvun» julkaisuja II. WSOY, Porvoo 1937–1940.
- GVB = Nya Testamentet i Gustaf Vasas Bibel under jämförelse med texten av år 1526, utgivet av Natan Lindqvist. Stockholm 1941.
- HAKULINEN, Y. J. 1944: Suomalais-ruotsalais-saksalainen lakikielen sanakirja hakemistoinen. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 1. WSOY, Porvoo.
- 1974: Uusi lakikielen sanakirja. WSOY, Porvoo.
- Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja. Toim. Göran Karlsson. SKST 358. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1982–1987.
- Iso Tietosanakirja. Otava, Helsinki 1931–1939.
- Konung Christoffers Landslag, ks. Schlyter XII.
- KOSKELAINEN, LIISA 1997: Turun hovioikeuden tuomiokäytäntö 1700-luvulla. – Anu Koskivirta ym. (toim.), Tie tulkintaan. Juhlakirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997 s. 86–105. WSOY, Porvoo.
- Kr., ks. Er.
- L = D. Martin Luther, Die gantze Heilige Schrifft Deudsch, Wittenberg 1545. Herausgegeben von Hans Volz unter Mitarbeit von Heinz Blanke. Textredaktion Friedrich Kur. München 1972.
- MAT = Mikael Agricolan Teokset I–III. Uudistettu näköispainos. WSOY, Porvoo 1987.
- NT = Thet Nyia Testamentit på Swensko af år 1526. Ånyo utgivet af Aksel Andersson. Uppsala 1893.
- Nykysuomen sanakirja. WSOY, Porvoo 1951–1961.
- PAJULA, PAAVO 1955: Ensimmäinen lainsuomennos. SKST 246. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Virkakielen sanasto. Valmistanut Keisarillisen Senaatin asettama komitea. SKST 66. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1883.
- Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto. Tehnyt J. G. Sonck. SKST 103. Suo-

- malaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1903.
- Ruotzin Waldakunnan Laki Hywäxi luettu ja watan otettu Herrain Päiwillä Wuonna 1734. Prättijn annettu Georg Saloniuxelda – – Wuonna 1759. Turusa. Näköispainos. WSOY, Porvoo 1984.
- Ruotzin Waldakunnan Laki, – – nyt wastauudesta ylitze Katzottu ja moninaisesti parattu Matthias Caloniuxelda. Stokkholmisa 1808. – Sama, Helsingissä 1863.
- Ruotzin Waltakunnan Laki, Hywäksytty ja wahwistettu Waltiopäiwillä vuonna 1734. Uusi suomennos. SKST 35. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1865.
- Ruotzin valtakunnan laki. Uudestaan tarkastettu suomennos. SKST 35. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1896.
- SAOB = Ordbok öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien. Lund 1898–.
- Schlyter = C. J. Schlyter, Samling af Sweriges gamla lagar. IX = Skånelagen. Lund 1859. XI = Konung Magnus Erikssons Stadslag. Lund 1865. XII = Konung Christoffers Landslag. Lund 1869. XIII = Ordbok till Samlingen af Sweriges gamla lagar. Lund 1877.
- Själens tröst. Tio Guds bud förklarade genom legender, berättelser och exempel. Efter en gammal handskrift utgifven af G. E. Klemming. Stockholm 1871–1873.
- SKM = Suomen kielen muistomerkkejä. II:1 = Kristoffer kuninkaan maanlaki Herra Martin suomeksi kääntämä. 1. Tukholman codex B 96. Julkaisseet E. N. Setälä ja M. Nyholm. SKST 82. Helsinki 1905. III:1 = Kristoffer kuninkaan manlaki. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. Julkaissut Martti Rapola. SKST 82. Helsinki 1926. III:2 = Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteinen. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. Julkaissut Martti Rapola. SKST 82, Helsinki 1926.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- SOROLAINEN, EERIK, ks. Ericus Eriki.
- SSA = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. SKST 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki 1992–1995.
- Suomen murteiden sana-arkiston kokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Sweriges Rikes Lag. Gillad och antagen på Riksdagen Åhr 1734. Stockholm 1736.
- Söderwall = K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket I–II. Lund 1884–1918.
- Söderwall, suppl. = K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Supplement A–N av K. F. Söderwall, W. Åkerlund, K. G. Ljunggren. Lund 1953.
- ULKUNIEMI, MARTTI 1975: Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset I. Maanlain ja kaupunginlain teksti. SKST 319. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- VKS = Vanhan kirjasuomen sanakirja I. A–I. Toim. Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila, Esko Koivusalo & Riitta Palkki. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33. Helsinki 1985.
- Vulg. = Biblia Sacra, Ex postremis Doctorum omnium vigiliis, ad Hebraicam veritatem, & probatissimorum exemplarium fide. Lugduni 1542.

RECHTSTERMINOLOGIE
AUS DEM MITTELALTER

In dem von Mikael Agricola übersetzten Neuen Testament (1548) stehen einige Male die dem heutigen Sprachgebrauch fremde Wendung *rikkoo henkensä* ‚sein Leben verwirken‘ (wörtlich: ‚zerbrechen‘) sowie das entsprechende Substantiv *heng Henrikos* ‚Lebensverwirkung‘ (wörtl.: ‚Lebensverbrechen‘). Im allgemeinen hält sich Agricola sehr genau an die Formulierungen in seinen Vorlagen auf Griechisch, Lateinisch, Deutsch und Schwedisch. Aber in diesem Fall weicht er deutlich von ihnen ab (z. B. Apostelgeschichte 25:25, Lat.: ego vero comperi nihil *dignum morte* eum fecisse; Luther: ich vernahm, das er nichts gethan hatte *das des Todes werd sey*; Agr.: – – ettei hen miten paha tehnyt ollut, josta hen olis hengens rikkonut ‚daß er nichts Böses getan hatte, weswegen er *sein Leben verwirkt hätte*‘). Es handelt sich bei *rikkoo henkensä* offenbar um einen alten Terminus der Rechtssprechung, der Agricola bekannt war. Er dürfte bereits im Mittelalter als Lehnübersetzung von schwedisch *förbryta sitt liv* ‚sein Leben verwirken‘, ‚sich eines Verbrechens schuldig machen, das mit dem Tod bestraft wird‘ entstanden sein. Diese Wendung taucht einige Male in mittelalterlichen schwedischen Gesetzen und in der religiösen Literatur des Mittelalters auf.

Die ersten Übersetzer, die (Ende des 16. Jahrhunderts und Anfang des 17. Jahrhunderts) die schwedischen Gesetze ins Finnische übertrugen, gebrauchten *rikkoo* auch allgemeiner im Sinne von ‚(wegen eines Verbrechens) verwirken‘. Der Schuldige konnte z. B. auch sein Eigentum, sein Geld, ja sogar sein Ohr ‚verbrechen‘. Als Synonyme von *rikkoo* kommen in den ersten Gesetzesübersetzungen auch *hukata*, *kadottaa*, *mistata* ‚verlieren, verwirken‘ vor.

In der finnischen Übersetzung des schwedischen Reichsgesetzes (Swe-
riges Rikes Lag) von 1759 werden die schwedischen Wendungen *mista* od.
förverka livet meist mit *rikkoo henkensä* übersetzt. Auf diese Weise wurde
die Wendung für über hundert Jahre fester Bestandteil der finnischen
Rechtssprache. Erst in der neuen Übersetzung von 1865 wurde sie durch
die Wendung *menettä hänen henkensä* ‚sein Leben verlieren‘ ersetzt. An einer
Stelle der finnischen Bibel (Apostelgesch. 25:11) hielt sich der von Agri-
cola verwendete Ausdruck *rikkoo henkensä* bis an den Beginn des 20.
Jahrhunderts. ■

Kirjoittajan osoite (address):
Ulvilantie 19 g 22, 00350 Helsinki